

УДК 82-94:94(476)«1914/19»

Гладышук А. А., праф., к.ф.-м. н. (БрДТУ, Брэст)

УКРАЇНСКІ МІР ВАЧЫМА ПРЫНЦА БАВАРСКАГА ЛЕАПОЛЬДА

У артыкуле ўпершыню прыводзяцца вытрымкі з дзённіка прынца Баварскага Леапольда, генерал-фельдмаршала, камандуючага Ўсходнім германскім фронтам, якія датычаць перамоў з украінскай дэлегацыяй па заключэнню міра. Дзённік прынца Баварскі вёў штодзённа ў Скоках. Гэтым нататкам 100 гадоў.

Ключавыя словы: палац, фронт, камандуючы, штаб-кватэра, стаўка, мемуары.

Ваенная кампанія лета 1915 года Першай сусветнай вайны ў цэлым для Расіі і для беларускіх заходніх земляў у прыватнасці была татальна знішчальнай [1]. Па Яго Імператарскай Міласці ўсё жывое і рухомае павінна было ў лічаныя гадзіны пакінуць родную зямлю без усялякіх агаворак і апынуцца ў невядомасці, якая атрымала агульную назву “бежанцы”. Лёс і будучае “бежанцаў” мала каго хвалявалі, патрэбна было для немцаў, якія імкліва наступалі, пакінуць літаральна “змярцвелую” зямлю. Гэта стасавалася ўсіх слаёў насельніцтва, хто не падпарадкоўваўся вышэйшаму загаду, таго прымушалі сілаю казакі, пакідаючы за сабою велізарныя смерчы з агню і дыму. Нават нягледзячы на абгрунтаваныя довады каманданта Брэст-Літоўскага гарнізона генерала-лейтэнанта В.А.Лаймінга, што крэпасць, якая на той час была адной з найлепшых рускіх крэпасцяў, можа пратрымацца да васьмі месяцаў, Вярхоўнае камандаванне рускай арміі аддае 8 жніўня 1915 года загад аб эвакуацыі насельніцтва горада і гарнізона Брэст-Літоўскай крэпасці. Нямецкія арміі, якія імкліва наступалі, абышлі крэпасць і

горад з поўначы і поўдня, і перадавыя атрады наблізіліся да Берасця ноччу з 12 на 13 жніўня.

Скокаўскі палац (рыс. 1) усёй сваёй мажнасцю супрацьстаяў знішчэнню. Ужо ўсё рухомае і жывое пакінула Скокі, ужо немцы былі ў крэпасці, але настойлівая і мужная Зоф'я з Мазарак з пад Кіева [2], жонка Яна Ёрсын Нямцэвіча, і не памыкалася разам з мужам сыходзіць з палаца, нягледзячы на жорсткія ўгаворы камандзіра казацкай дывізіі, якому было загадана палац знішчыць. Якія абставіны прымусілі генерала ўступіць жанчыне, застаецца невядомым, але ён даў для яе слова гонару афіцэра, што загад не выканае. Слова гонару рускага афіцэра ў тых часы каштавала шмат. Загад насамрэч не быў выкананы. Спустошанаму і збыднеламу палацу была ўгатавана роля сведкі геапалітычных падзей, якія тут адбудуцца пазней.

Прынц Леапольд Баварскі (рыс.2) ў летняй наступальнай кампаніі 1915 года камандаваў IX нямецкай арміяй, якая, наступаючы ад Скірневіц, 5 жніўня заняла Варшаву. Ужо 15 жніўня яна апынулася на лініі Брэст-Літоўск, Беласток, а 25 верасня знямогшыся, нямецкія арміі замацаваліся па лініі ракі Нёман і далей па нёманскай Беразіне. 1 жніўня 1916 года прынц Баварскі атрымоўвае воінскае званне прускага фельдмаршала, і як генерал-фельдмаршал 29 жніўня прызначаецца камандуючым Усходнім германскім фронтам, які засеўшы ў палескіх балотах, спыніўся на зіму 1915-16 гг. па лініі канала Агінскага, захапіўшы Баранавічы і Пінск. Прынц Баварскі Леапольд з гэтай нагоды мяняе сваю штабкватэру ў Слоніме на Брэст-Літоўск, размясціўшыся, менавіта якраз ва ўцалелым скокаўскім палацы, хаця першы намер яго быў кватаравацца на Рэчыцы, магчыма, у крэпасным форце графа Бэрга, які вельмі моцна быў знішчаны пры адступленні рускай арміяй.

Чаму ж так здарылася, што Скокі ў гэты перыяд і ў больш позні час рэдка ўпамінаюцца ў афіцыйных паведам-

лецнях і ў пазнейшых мемуарах удзельнікаў перагаворнага працэсу. Па-першае, гэтаму актыўна садзейнічалі самі немцы, таму што кватэра і стаўка камандуючага фронтам з'яўлялася сакрэтным аб'ектам, а вайна яшчэ не закончылася, і амаль на ўсіх скокаўскіх дакументах была паметка "Брэст-Літоўск"; па-другое – у Скоках часцей за ўсё праходзілі паўафіцыйныя перамовы і сустрэчы, у тым ліку і з бальшавіцкай дэлегацыяй, якія, зразумела, не афішаваліся; па-трэцяе – галоўнай дзеючай асобай у Скоках заўсёды быў прынц Леапольд Баварскі, які з'яўляўся стрыманым чалавекам і не выдаў пры жыцці сваіх мемуараў пра гэтыя падзеі. Ён памёр 28.09.1930 г..

Гаспадараванне прынца Баварскі ў скокаўскім палацы з 11 верасня 1916 года па 10 мая 1918 года [3]. Перыяд, які амаль поўнаасцю ў нашай роднай гісторыі з'яўляецца "белай плямаю". Убачыўшы першы раз скокаўскі палац у верасні 1916 года, які ён называў на польскі лад "замачак Шкокі", прынц заўважыў [4]:

– Замачак Шкокі, трэба прызнаць, з'яўляецца зусім мілым, звычайна, без асаблівых прэтэнзій. Усё ж такі з прычыны зменлівага стану ён занядбаны і забруднены. Вялікі паркавы сад складаецца з цудоўных старых дрэваў; парк, агарод і фруктовы сад былі, як у ва ўсіх мясцовых маёнтках, закладзены цудоўна і практычна.

Сапраўды, ацалелы скокаўскі палац меў вельмі зручнае становішча: да крэпасці, дзе размяшчаліся асноўныя службы кіравання Усходнім германскім фронтам – 6 км, чыгунка да Каралёўца (Кёнігсберга), якая не пераставала працаваць усю вайну, за адзін кіламетр. Таму немцы са звычайнай педантычнасцю хутка палац прывялі ў добры стан для кватэравання каралеўскай персоны, забяспечыўшы яго ўсім неабходным, у тым ліку і электрычным святлом, якога не было да вайны ў палацы, з дапамогаю перасоўнай армейскай

электрастанцыі, якія былі яшчэ да вайны на ўзбраенні як у нямецкай, так і рускай арміі.

У Леапольдаўскім зборы здымкаў таго часу адшукаліся два, якія былі зроблены невядомым нямецкім фатографам непасрэдна ў Скоках восенню 1916 года. Абодва здымкі выкананы на цэментных ступеньках, якія вядуць ад выхаду з палацу ў парк і захаваліся да сённяшняга дня, на заднім плане добра праглядаецца фрагмент калоны скокаўскага палаца, якая падпірае балкон. На адным здымку (рыс. 3) прынец Леапольд Баварскі (крайні справа ўперадзе) сфатаграфаваны са сваім штабам Усходняга фронту (у цэнтры ў другім радзе стаіць генерал-маёр Гофман, які іграў значную ролю ў перагаворным працэсе з бальшавікамі). Другі здымак (рыс.4) зроблены на тым жа месцы 2 лістапада 1916 года, калі да прынца Леапольда ў Скокі завітаў яго старэйшы брат, апошні баварскі кароль Людвік III (злева). Абодва здымкі выкананы ў Скоках, аб чым сцвярджаюць архіўныя звесткі. У гістарычным сэнсе захаваным здымкам няма цаны, таму што яны адназначна сведчаць аб тым, што дасюль гучала толькі ў паветры: скокаўскі палац быў эпіцэнтрам шматлікіх палітычных і ваенных падзей, якія адбываліся ў Брэст-Літоўску з восені 1916 па май 1918 году. Як бы скептычна да гэтага хто не адносіўся – гэта з'яўляецца гістарычным фактам, што надае скокаўскаму палацу зусім іншую, значна больш высокую, чым толькі фамільную, ролю.

Добра вядома, што новая рэвалюцыйная бальшавіцкая ўлада ў Расіі адным з першых аб'явіла “Дэкрэт аб міры”, без якога не ўяўляла свайго далейшага існавання. Мір патрэбен быў і немцам, каб справіцца з нядаўнімі саюзнікамі Расіі па Антанце на Захадзе. Гэта было мусовым абавязкам бальшавікоў перад немцамі, аб чым цяпер сведчаць некаторыя расійскія крыніцы, якія дапамаглі бальшавікам прыйсці да ўлады. Таму не дзіўна, што ўжо 1 снежня 1917 года

ў спешным парадку шматлікая прадстаўнічая дэлегацыя бальшавікоў выехала з Петраграду ў напрамку германскага фронту да Дзвінска. Тут лічбы савецкіх гісторыкаў і прынца Баварскага трохі розняцца, але будзем прытрымлівацца нямецкай пунктуальнасці [5]:

– 2 снежня, нядзеля, +2°C, бязветрана, сям-там выгледвала сонца.

25 рускіх прыехалі сёння ў Дзюнабург для перамоў па ваенным перамір'і. Маёр фон Вахенфельд і перакладчык капітан Хэй, якіх я туды паслаў, сустрэлі іх. Заўтра прыедуць яны сюды.

Перамовы па заключэнні ваеннага перамір'я пачаліся 3 снежня 1917 года. Стрыманы на каментарыі прынец Баварскі гэты важны дзень апісаў вельмі падрабязна:

– 3 снежня, + 1/2°C, заходні штормавы вецер, пасля поўдня лёгкая снежная завіруха.

Да поўдня прыбыла руская дэпутацыя з дзевятнаццаці ўпаўнаважаных, каб заключыць перамір'е. Пражыванне для іх было ўжо падрыхтавана. Для перамоў быў аднаведным чынам абсталяваны адзін з афіцэрскіх баракаў. Перад ім блізка ад ад'ютантуры яны былі настроены ў чатыры гадзіны пасля палудня ў дзве шарэнгі, каб я мог іх прывітаць. Калі я падыйшоў да іх у гэты хмуры і ветраны дзень, то ўжо нешта змяркалася.

...Менавіта тут была магчымасць прыгледзецца да гэтых спадароў і часткова, прынамсі, бліжэй пазнаёміцца. Яны ўсе сядзелі ўперамежку паміж намі за абедзенным сталом. Кампанія была дастаткова дзіўная. Толькі дзевяць з іх валодалі правам голасу, меркаю чаго служыла наступнае: сяброўства з Леніным, вопытныя рэвалюцыянеры і нігілісты. Большасць з іх прыбылі сюды прама з ссылкі ў Сібіры.

Натуральна, габрэі чыстай вады, часцей за ўсё газетныя пісакі і падбукторшчыкі, праўда, разумныя і таму цал-

кам цікавыя людзі. Першым сярод іх быў ужо названы Іофэ, які вучыўся ў Вене і быў спачатку псіхіятрам, затым ішоў яго швагер Камянеў, потым спадарыня Біцэнка, якая пасля рэвалюцыі 1905 года застрэліла ваеннага міністра. Апроч названых былі яшчэ некаторыя з прыйшоўшых да ўлады не вельмі сімпатычных сацыял-дэмакратычных чыноўнікаў, далей – адзін радавы матрос, рабочы з ніжэйшага класа з аднаведнымі манерамі, унтэр-афіцэр і раскошны рускі селянін з пышнымі сівымі валасамі і барадою. Выключаючы Іофэ, які насіў чорны касцюм, і рускага селяніна, усе астатнія былі апрануты, верагодна, з намерам асаблівага ігнаравання. Гэтыя пануючыя спадары мелі права голасу. З імі выключна як радыцы былі некалькі афіцэраў з генеральнага штаба, адмірал Альтфатэр і яшчэ некалькі высокіх марскіх афіцэраў і іншыя чыноўнікі, якія сваімі аднаведнымі дзеяннямі пераймалі вышэйшых па стану, хаця ў кожным дачыненні ім падпарадкоўваліся.

Пасля жорсткіх перамоў, якія праходзілі ў два этапы, паміж бальшавістскай Расіяй і Германіяй з яе саюзнікамі было заключана Ваеннае перамір'е. Так як на гэты час Белы палац у крэпасці быў яшчэ не падрыхтаваны да вядзення перамоў, то Ваеннае перамір'е было падпісана ў Скокаўскім палацы Нямцэвічаў (рыс. 5), аб чым паведамляе прынц Леапольд Баварскі [5,6]:

Заключэнне ваеннага перамір'я.

– 15 снежня, +1°C, заходні вецер, снег растае.

Генерал Гофман трываў цэлы дзень жорсткую барацьбу з рускімі ўпаўнаважанымі. Вёў перамовы вельмі элегантна і прывёў іх да заключэння.

Гэта здарылася ў 11 гадзін вечара, калі былі падрыхтаваны дакументы. Затым мы ўсе сабраліся ў нашай вялікай сталовай, дзе гэтыя дакументы былі ўрачыста падпісаны прысутнымі тут ўпаўнаважанымі. Пасля ка-

роткага звароту з прамоваю я перадаў па адным экзэмпляры прадстаўнікам Аўстра-Венгрыі (графу Мерэю), Турцыі (Зэкі-Паша), Балгарыі (мала здольнаму міністру юстыцыі), Расіі (Іофэ).

Гэта была сусветная гістарычная падзея, якую, пэўна, ні адзін удзельнік не забудзе!

Акт падпісання фатаграфаваўся з бліцсвятлом для будучых пакаленняў. Перадаваць літаральна тэкст дамоўленасці аб ваенным перамір'і для мяне, здаецца, марна. Самым важным было ў ім працягласць ваеннага перамір'я з 17 снежня па 14 студзеня, пачынаючы з гэтага моманту, дзейнічала сямідзённае права на адмову ад перамір'я альбо яго аўтаматычнае прадоўжанне.

Дамова ўключала ўсёў Усходні фронт ад Чорнага мора да Усходняга мора, а таксама раёны баявых дзеянняў у Азіі.

Дэмаркацыйнай лініяй служылі перадавыя перашкоды з абодвух бакоў. Адразу ж бралі пачатак мірных перамоў.

Узмацненне, перагрупаванне і апэратыўная перакідка войскаў на фронце забаранялася. Астатнія дапаўненні, калі і былі таксама важнымі, то ўсё ж больш мелі гаспадарчы характар.

Вялікае значэнне рускія надавалі забароне перасоўвання войскаў. Генерал Гофман зрабіў вельмі адмысловы разлік праз дапаўненне, што ўжо пачатыя ў час падпісання перамір'я перасоўванні войскаў могуць працягвацца далей. Чаму рускія гэтае дапаўненне не краналі, было для мяне незусім зразумела. Можна быць, у гэтым была нейкая ўвага да іх ранейшых саюзнікаў. У нашых інтарэсах было, пасля таго, як будзе закончана вайна на Усходзе, каб усё, без чаго я мог бы абысціся: войскі, артылерыя, абсталяванне, калонны і абозы – аддаць у выкарыстанне Заходняга фронту. Для гэтага ўжо было ўсё паўсюль распачата да выступлення і

часткова ў кіраўніцтве зразумелі, што спраўнае дапаўненне Гофмана дае палёжку, каб працягваць адвод войскаў. На Усходнім фронце павінны былі застацца, акрамя некалькіх кавалерыйскіх дывізіяў, галоўным чынам дывізіі суайчынікаў і старыя дывізіёны ландвера. Адзінае, што выклікала сумненне ў мяне, дык гэта, відаць, перадача калон і абозаў, з-за чаго войскі, якія заставаліся на Усходзе рабіліся часткова няздольнымі для перагрупавкі.

Мы ўсе былі радысна ўсхваляванымі, бо гэтым ваенным перамір'ем мы расправіліся з адным з нашых мацнейшых ваенных праціўнікаў і маглі з поўнаю надзеяй глядзець на далейшае развіццё падзей.

Асаблівыя каментарыі тут не патрабуюцца. Ваеннае перамір'е дало магчымасць немцам сканцэтравацца на Заходнім тэатры ваенных дзеянняў і гэтым сэнсе яны атрымалі надбальшэвікамі ў перамовах перамогу.

На наступны дзень прынец Баварскі паведаміла аб візіце ў Брэст трох украінскіх афіцэраў без канкрэтных мэтаў [5]:

– 16 снежня, нядзеля, -1°C , хмура, часты снегапад.

Тры украінскія афіцэры з Кіева прыбылі сёння сюды і былі вечарам у казіно маімі гасцямі. Яны спрабавалі сказаць, чаго яны ўласна хочуць, але не зусім зразумела.

Хутчэй за ўсё гэта была спроба наладзіць кантакты з немцамі. Але ўжо напярэдадні Новага года прынцу паведамілі аб прыбыцці дэлегацыі з Кіева (рыс. 6):

– 31 снежня, -30°C , воблачна пры ўсходнім ветры.

Генерал Гофман адбыў на адзін дзень у Берлін. На завтра аб'явілі аб прыбыцці трох украінцаў, якія прыязджаюць па справам ваенага перамір'я.

– 1 студзеня, -50°C , пры халодным паўднёвым ветры і пасмурным небе.

Украінцаў вечарам зноў сустрэлі ў Брэсце, каб дамовіцца аб перамір'і і міры.

– 2 студзеня, -50°C , пасмурна пры заходнім штормавым ветры.

Чацвёра ўкраінцаў былі вечарам у казіно, яны паказалася для мяне надзвычайна маладымі людзьмі; нажаль, размаўляюць па-нямецкі даволі дрэнна.

Праўда, украінскія крыніцы сцвярджаюць, што дэлегацыя складалася з шасці чалавек, менавіта: Мікалай Любінскі (старшыня), Усевалад Галубовіч, Мікалай Левіцкі, Рыгор Лысенка, Міхаіл Полазаў і Аляксандр Сяўрук. Магчыма, хтось даехаў пазней альбо не прымаў удзела ў сустрэчы з прынцам Баварскім, таму што сваі назіранні прынец запісаў зразу вечарам.

Першы этап перамоў з украінскай дэлегацыяй пачаўся 7 студзеня і закончыўся 19 студзеня. Кароткая справаздача аб перамовах у скокаўскім дзённіку прынца Баварскага [5]:

– 7 студзеня, -20°C , пасмурна пры заходнім ветры.

З украінцамі, здаецца, перамовы маюць паспяховы лад.

– 8 студзеня, $+20^{\circ}\text{C}$, заходні вецер, вечарам моцны снегапад.

Украінцы, як і раней, харчуюцца ў нас у казіно. Сёння павінна была адбыцца першая кансультацыя міратворчай камісіі, але не вельмі спрыяльна.

– 18 студзеня, -20°C , да абеды цудоўна, потым хмура.

З украінцамі перамовы ідуць паспяхова. Аднак Троцкі вечарам адбывае ў Пецяярбург.

– 19 студзеня, $+30^{\circ}\text{C}$, адліга і гразь.

З украінцамі, якія ад'язджаюць вечарам, як-та будзе дасягнута пагадненне.

Другі канчатковы раунд перамоў з украінскай дэлегацыяй завяршыўся падпісаннем дагавора аб міры:

– 31 студзеня, -20°C , хмура, штыль і імгліста.

Украінцы зноў вярнуліся ў Брэст.

– 1 лютага, -1°C , хмура і імгліста.

Пасля абедзяннага паседжання было заяўлена, як мне наведамілі, украінцы Троцкаму ў грубай форме прама ў твар сказалі праўду, што намі было ўспрынята як вялікая перамога.

– 2 лютага, -3°C , хмура, бярозы пачалі ламацца пад грузам інея.

Мірныя перамовы прадаўжаюцца; і з украінцамі, дарэчы, яшчэ маюцца значныя цяжкасці.

– 5 лютага, -3°C , тая самая нагода.

Украінцы зараз сцвярджаюць, што праз два дні яны прыдуць да заключэння міра.

– 7 лютага, -3°C , перад вечарам шмат снега.

З украінцамі, здаецца, зараз, урэшце, можам прыйсці да заключэння міра.

– 8 лютага, $+1^{\circ}\text{C}$, хмура да адлігі.

Мірны дагавор з украінцамі павінен быць падпісан яшчэ гэтай ноччу.

– 9 лютага, $+2^{\circ}\text{C}$, ранак быў хмурым, потым выглянула цёплае вясенняе сонца.

Friedensschluss mit der Ukraine

Um 2 Uhr Früh wurde der Friedensvertrag mit der Ukraine unterzeichnet.

Заклучэнне міра з Украінай

У 2 гадзіны зранку быў падпісаны Мірны дагавор з Украінай.

Няма неабходнасці гаварыць аб важнасці сённяшняга дня, у які зусім зранку пасля 4,5 гадоў вайны быў заключаны першы мір і менавіта з украінцамі, спадзяюся, хутка наступіць заключэнне міра (з рускімі).

У заключэнне звернем увагу на тое, што гэты мір прынец Баварскі Леапольд называе “*Friedensschluss mit der Ukraine*” альбо “*Заклучэнне міра з Украінай*” і ніяк не інакш.

Літаратура

1. Гладышчук А.А. Нямецвічы. Сапраўдныя гісторыі. – Мінск, 2009 // Прынц Баварскі. Гісторыя дзевятая. – С. 171–187.
2. Великая европейская война на Беларуси. V Международная научно-практическая конференция. Скоки 15 декабря 2016 г. Сборник докладов. – Брест, 2017 // Гладышчук А.А. О некоторых деталях подписания Военного перемирия в Скоках 15 декабря 1917 г. – С. 4-7.
3. Gerhard Immler, 15.01.2008 // Переписка. Германия. – Частный архив Гладышчука А.А.
4. Leopold Prinz von Bayern 1846-1930. Aus den Lebenserinnerungen. – Regensburg, 1983. – 342 s.
5. Nachlass Prinz Leopold. Bayerisches Hauptstaatsarchiv. Geheimes Hausarchiv. – S. 1099-1138.
6. Великая европейская война на Беларуси. I Международная научно-практическая конференция. Скоки 15-16 декабря 2012 г. Сборник докладов. – Брест, 2013 // Гладышчук А.А. Военное перемирие в Скоках – окончание Первой мировой войны и начало переговоров о заключении мира. – С. 6-10.

Рыс. 1. Скокаўскі палац Нямцэвічаў напярэдадні Першай сусветнай вайны (прыватны архіў Нямцэвічаў у Францыі).

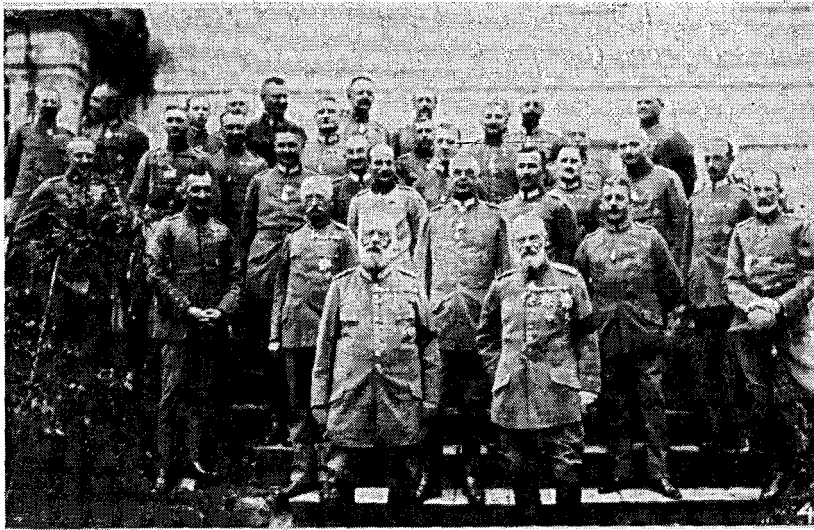

Prinz Leopold an der Ostfront

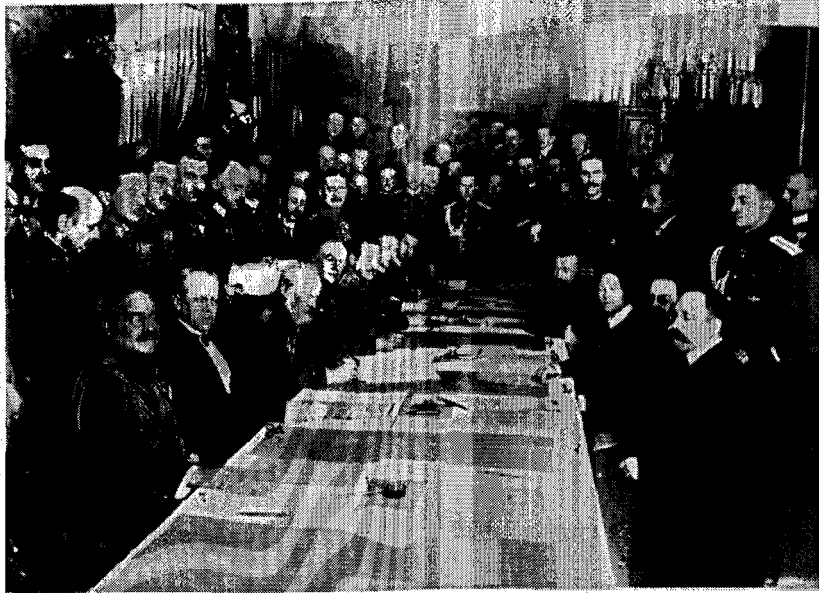
Рыс.2. Прынц Леапольд Баварскі на Ўсходнім германскім фронце. 1916 год.

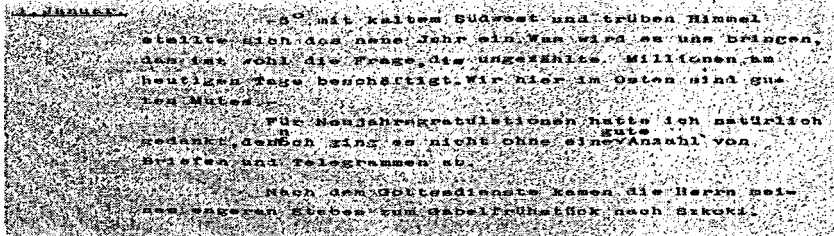
*Рыс. 3. Генералітэт Усходняга германскага фронта ў
Скоках. Восень 1916 года (Баварскі каралеўскі архіў).*

*Рыс. 4. Прыезд у Скокі апошняга баварскага караля Люд-
віка III. 2 лістапада 1916 года (Баварскі каралеўскі архіў).*

Рыс. 5. Падпісанне Ваенага перамір'я ў Скоках. 15 снежня 1917 года (Баварскі каралеўскі архіў).

Рыс. 6. Фрагмент старонкі Скокаўскага дзённіка прынца Баварскага (Баварскі каралеўскі архіў).